

## بررسی و تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سرزندگی از دیدگاه تعاملات اجتماعی در ارزیابی عملکرد فضاهای عمومی شهری (نمونه مطالعاتی: محدوده پارکینگ شهرداری کرمانشاه)

راحله فرازمند\*، مهشید صحیزاده\*\*

تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۳/۴

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۲/۷/۴

### چکیده

توجه به فضای شهری به عنوان یک ضرورت در برنامه‌های توسعه شهری قرار داده شده است. شناسایی محیطی سرزنده ملزم به برقراری ارتباط منطقی و در مسیری هدایت شده بین افراد است. بدون لحاظ نمودن عوامل اجتماعی در هر جامعه، استراتژی‌های توسعه شهری پایدار نخواهد توانست در برنامه‌ریزی فضایی محقق شود. یکی از مؤلفه‌های اصلی پایداری اجتماعی، حضور شهروندان در فضاهای شهری به منظور انجام فعالیت‌های اجتماعی انتخابی آنان است که اساسی‌ترین رکن سرزندگی اجتماعی نیز محسوب می‌شود. ایجاد سرزندگی اجتماعی در فضاهای شهری موضوعی است که در اغلب شهرهای کشورمان نادیده گرفته می‌شود. فضاهای عمومی شهری بدون هیچ‌گونه بار معنایی و اجتماعی به حیات خود ادامه می‌دهند و این امر باعث تشدید بحران هویت آن‌ها شده است. مقاله حاضر تلاشی است در جهت بررسی و شناسایی جنبه‌های مختلف سرزندگی اجتماعی در فضاهای عمومی در قالب تحلیل یک بستر شهری. متدهای پژوهش از نوع ترکیبی است که در آن بامطالعه‌ی مبانی نظری پژوهش در قسمت کیفی، به چارچوب نظری تحقیق در قالب مدلی جامع رسیدیم. در ادامه در بخش کمی که برای اعتبار دهی پژوهش و نتایج حاصل از بخش کیفی مورداستفاده قرار گرفته، به مطالعه محدوده پارکینگ شهرداری کرمانشاه پرداخته شده است. درنهایت در قسمت گردآوری داده‌ها از فن پرسشنامه در باب تدقیق ارتباط بین مفهوم تعاملات اجتماعی و فراهم آوردن شرایط سرزندگی در یک بستر شهری سود جسته است. نتایج حاصل از پژوهش نشانگر این مدعای است که محیط مورد بررسی، تا حدودی زنده است اما کیفیت لازمه برای سرزندگی را دارا نیست. در ادامه شاخصه‌های بدست‌آمده از پژوهش را در محدوده مطالعاتی مورد ارزیابی و سنجش قرار می‌دهیم.

### وازگان کلیدی

سرزندگی، تعاملات اجتماعی، فضای عمومی شهری

E-mail: rahele\_farazmand@yahoo.com

E-mail: sehizadeh@basu.ac.ir

\* دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، گروه معماری، همدان (نویسنده مسئول)

\*\* دکتری طراحی شهری، استادیار گروه معماری، دانشگاه بوعلی سینا همدان

## مقدمه

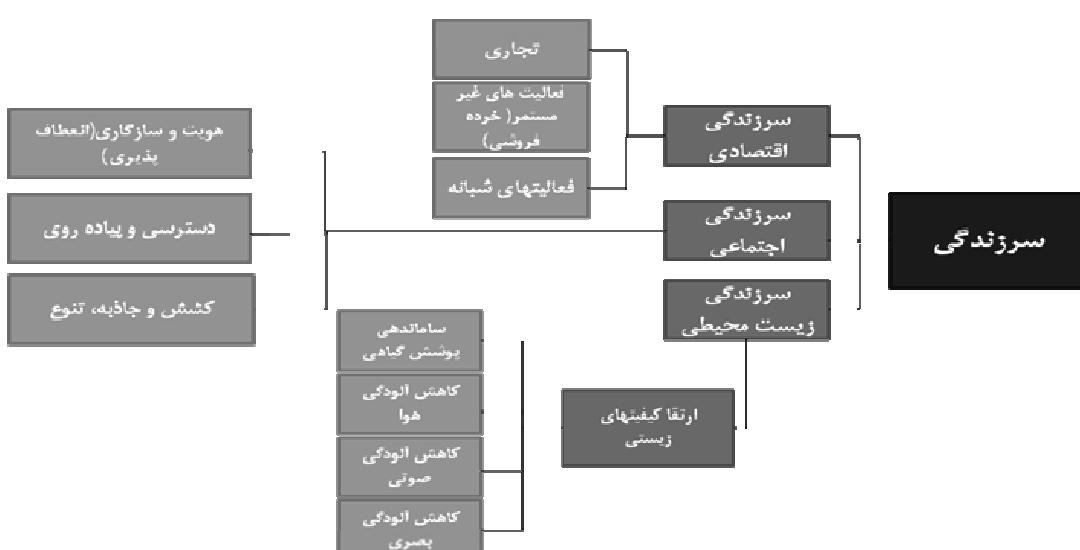
سرزندگی، مفهومی است که مناطق شهری موفق را از مناطقی که فاقد این مفهوم هستند متمایز می‌کند. سرزندگی اجتماعی در فضای عمومی شهری به یک فضای امن‌تر، مطلوب‌تر، و جذاب‌تر که ظرفیت برای ارائه گزینه‌های بیشتر برای فعالیت‌های اجتماعی و انتخابی افراد را فراهم می‌کند، و همچنین به عنوان یک محل برای مبادلات فرهنگی است، اشاره دارد. این نوع از فضای نتیجه موفقی از روند تهیه مکان برای مردم است. متأسفانه در نگاهی گذرا به شهر کرمانشاه و اکثر شهرهای کشور این مسئله بهوضوح مشخص است که در فضاهای شهری امروزه به سر زنده‌بودن و ارتباط این سرزندگی با فعالیت‌های اجتماعی و میزان استفاده مطلوب کاربران اهمیت خاص داده نمی‌شود و همین مسئله مؤید ضرورت و اهمیت این پژوهش است. در فضاهای عمومی شاهد عدم وجود مطلوبیت فضایی و کیفیت لازمه هستیم. انسان‌ها صرفاً برای انجام فعالیت‌های ضروری خود به آن فضا مراجعه می‌کنند و گرنه شرایط مناسبی که منجر به جذب مردم برای ماندن در فضا و استفاده از آن شود، وجود ندارد. این مقاله به بررسی مفهوم سرزندگی از بعد اجتماعی که همان Vitality است می‌پردازد، که در واقع بازتاب سطح شلوغی شهر در اوقات مختلف و در بخش‌های مختلف است (رضوانی و خستو، ۱۳۸۹). در این راستا پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به سؤال ذیل است: مؤلفه‌های تأثیرگذار بر ارزش اجتماعی سرزندگی چیست و چگونه این عوامل می‌تواند در ارتقای کیفی فضاهای عمومی تأثیرگذار باشد؟ در این باب هدف اصلی پژوهش ارزیابی عملکرد فضاهای عمومی در قالب ارائه معیارهایی برای ایجاد محیطی سرزندگی اجتماعی و سنجش شاخص‌های مورد مطالعه در محدوده‌ی نمونه مورد مطالعه پژوهش است. بین عواملی که سبب ایجاد سرزندگی اجتماعی و پایداری آن می‌شود رابطه‌ای زنجیروار و متمدد وجود دارد و هیچ نقطه پایانی برای آن‌ها نمی‌توان در نظر گرفت و این سیاست رابطه آن‌ها خود سبب تحقق اهدافشان به کمک یکدیگر خواهد شد.

در این قسمت سعی شده سرزندگی را از دیدگاه افراد مختلف بر اساس تقدم زمانی بررسی کرده بهخصوص سرزندگی که ما را با مفهوم اجتماعی آن آشنا می‌سازد. درنهایت یک تعریف کلی از سرزندگی اجتماعی ارائه شده است. جیکوبز در کتاب مرگ وزندگی شهرهای بزرگ آمریکا که در سال ۱۹۶۱ منتشر شده، می‌گوید: خیابان زنده همواره استفاده کنندگان و تماشاچیان را در کنار هم دارد، وی سرزندگی خیابان را امکان برقراری برخوردها و تعاملات مفید بین افراد و تماشا کردن دیگران می‌داند (جیکوبز، ۱۹۶۱). در سال ۱۹۸۷ آلن جیکوبز و دانلد اپلارد بیانیه‌ای با عنوان «بهسوی یک مانیفست طراحی شهری» منتشر کردند، که بر اساس آن سرزندگی را امکان زندگی راحت در یک شهر تعریف نموده‌اند. همچنین جان روس رئیس کمیسیون معماری و محیط مصنوع انگلستان، معتقد است برای ارجاع به سرزندگی باید از واژه کیفیت استفاده کرد. وی سرزندگی را چنین تعریف می‌کند: کیفیت زندگی<sup>۱</sup> آن‌طور که مردم در فضای شهری ادراک و تجربه می‌کنند (گلکار، ۱۳۸۶). جان لنگ نیز به نقل از سوزان و هانری لنارد که در کتاب آفرینش نظریه معماری منتشر شده در سال ۱۹۸۷ به بیان منعطف بودن رابطه بین محیط و انواع فعالیت‌های مردم اشاره می‌کند و چنین می‌گوید: یک مکان رفتاری مثل میدانی از شهر را می‌توان به تعدادی مکان خرد رفتاری تقسیم کرد. زنده‌بودن چنین مکان‌هایی به این بستگی دارد که هر مکان خرد رفتاری چه رفتارهایی را تأمین کند و تمایلات مردم نسبت به آن‌ها چه باشد (لنگ، ۱۳۸۳). هانری لنارد نیز در کتاب سرزندگی سازی شهرها که در سال ۱۹۹۷ منتشر شده است، سرزندگی را به صورت زیر تعریف می‌کند: امکان تماشای مردم و شنیدن صدای آن‌ها، امکان گرد هم آمدن غیررسمی مردم در عرصه‌های عمومی، فرصت اجتماعی شدن برای کودکان و جوانان در عرصه‌های عمومی، تأیید و ارزش قائل شدن همه شهروندان برای یکدیگر و احترام به معرفت و آگاهی‌های تمام ساکنان (دادپور، ۱۳۸۹:۲). در سال ۲۰۰۰ چارلز لاندri مفهوم سرزندگی را به گونه‌ای متفاوت بررسی نموده، او سرزندگی و زیست پذیری را مجزا تعریف کرده و با چهار رویکرد عمده به شکل موضوعی به مسئله پرداخته است. وی سرزندگی اجتماعی را این گونه تعریف می‌کند: به وسیله سطوح فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی بعلاءه ماهیت ارتباطات اجتماعی سنجیده می‌شود. یک شهر سرزند و زیست پذیر به لحاظ اجتماعی می‌تواند به واسطه سطوح پایین محرومیت، پیوستگی اجتماعی قوی، ارتباطات خوب و پویایی میان لایه‌های اجتماعی، روحیه جمعی و غرور مدنی، دامنه وسیعی از شیوه‌های زندگی، روابط موزون و یک جامعه شهری با طراوت توصیف گردد (لاندri، ۲۰۰۰). در سال ۲۰۰۵ نیز در لغت نامه شهرسازی رابت کوان سرزندگی و زیست پذیری در کنار هم آمد و این گونه معنی شده است: ویژگی مراکز شهرهای کوچک و بزرگ موفق است. سرزندگی شهر بازتاب سطح شلوغی آن در اوقات مختلف روز و در بخش‌های مختلف است، که در واقع اشاره به همان سرزندگی اجتماعی دارد. درصورتی که زیست پذیری میزانی برای سنجش ظرفیت آن برای جذب سرمایه برای بقا، بهبود و تطابق نیازهای متغیر است (رضوانی و خستو، ۱۳۸۹). یان گل که در مطالعات خود بیشتر به بحث مسائل اجتماعی پرداخته است فضایی را از این نظر سرزندگی دارد که امکان عبور و مرور آهسته و فعالیت پایاده فراهم باشد، وی می‌گوید در برنامه‌ریزی فضاهای عمومی باید توجه داشت که دو گروه بازدیدکنندگان و استفاده کنندگان از فضای، مهم‌ترین گروه‌های مخاطب هستند. برای اطمینان یافتن از اینکه فضاهای شهری سرزند و مردم‌گرا باشند، می‌بایست مطمئن شد که شرایط خوبی برای این دسته از مردم فراهم شده است. از دیگر معیارهای سرزندگی از نظر گل، جبهه‌های فعال جلویی ساختمان‌ها و ارتباط مناسب بین فعالیت‌های داخل و خارج

ساختمان‌ها و رعایت مقیاس انسانی فضاهای همچنین توجه به کیفیت طراحی و اجتناب از نماهای شیشه‌ای و درخشان به دلیل خاصیت غیر دعوت‌کنندگی که به فضای پیش‌درآمدی بر ویژگی‌های شهر سرزنده به شهر و نکور که در سال ۲۰۰۹ به عنوان برترین شهر سرزنده دنیا انتخاب شد می‌پردازد و درواقع توجه این مقاله روی تشریح این موقفيت و توصیف جزئیات آن است و سرزندگی را این‌گونه تعریف می‌کند: سرزندگی تحت عنوان کیفیت زندگی که ساکنین شهر یا منطقه آن را تجربه می‌کنند تعریف می‌شود. در این بستر، پایداری نیز به معنای قابلیت پایدار کردن کیفیت زندگی خواهد بود. همچنین در این مقاله بیان می‌شود که شهر سرزند، شهری است که در آن اجزایی که همیشه بخشی از فضاهای دوستدار مردم بوده‌اند، همواره حفظ و نوسازی می‌شوند که آن اجزا رابطه بین خیابان‌ها و ساختمان‌ها، بین ساختمان‌ها با یکدیگر، بین درختان و فضول سال، تزیینات و رابطه بین رویدادها و مردم می‌باشند (تیمر و سیموم، ۲۰۰۶). با بررسی تعاریف صورت گرفته از دیدگاه‌های مختلف که در بالا به آن‌ها اشاره شد، می‌توان سرزندگی اجتماعی را شرایط خوب برای قدم زدن و زندگی پیاده همراه با امکاناتی برای درنگ، توقف و کسب تجربه دانست که کلید ایجاد فضاهای عمومی شهری سرزند و جذاب است. درواقع می‌توان آن را این‌گونه تعریف کرد که در حوزه شهری یک کیفیت مهم و درواقع یک شاخص موقفيت برای فضای شهری است، چراکه جرم و جنایت را کاهش می‌دهد، منافع تجاری بادامتر ایجاد می‌کند، افزایش لذت حاصل از حضور در فضای عمومی را باعث می‌شود و همچنین تماشای مردم و تعاملات اجتماعی را تشویق می‌کند. درنتیجه سرزندگی فضای شهری به عنوان یکی از معیارهای مهم سلامت آن در نظر گرفته شده است.

سرزندگی شهری حاصل تعامل بین شهر و شهروند است. تا زمانی که انسان و مقاصد انسانی نادیده گرفته شود، شهر به عنوان عاملی که سلامت روابط آدمیان را متضمن می‌شود به کلی نقش خود را از دست خواهد داد. شکل‌گیری این تعامل نه اقدامی یکباره بلکه نیازمند برنامه‌ریزی و در نظر گرفتن تدبیر مدیریت شهری است. سرزندگی شهری محصول به هم پیوستن مجموعه‌ای از اقدامات برنامه محور است. این سلسله‌مراتب از بالاترین تا پایین‌ترین سطوح آن نیازمند یکپارچگی نظام مدیریت شهری و هماهنگی عملیاتی اجرای آن است. ایجاد این سرزندگی مستقیماً مستلزم ایجاد کیفیت و در نظر گرفتن آن در کلیه سطوح است و باید محور کار قرار گیرد. یک نظام برنامه محور که ذاتاً به کیفیت اهمیت می‌دهد و آن را اساس کار خود قرار می‌دهد باید پیش‌زمینه‌ی سرزندگی شهری قرار گیرد.

شکل ۱: سرزندگی فضای عمومی شهری



### بررسی نمونه‌های فضای عمومی سرزنده در بافت شهری

در این بخش با بررسی فضاهای عمومی سرزنده و باکیفیت در شهرهای مختلف جهان (لنن، پتسبورگ، بارسلون، برلین) به مسائل مهمی که آن مکان را از نظر اجتماعی سرزنده کرده است پرداخته می‌شود. با بررسی صورت گرفته در شهر لنن و مطالعه در مورد میدان لستر<sup>۳</sup> که یکی از پر رفت‌وآمدترین وزنده‌ترین مکان‌های عمومی در کل جهان است عواملی که موجبات سرزندگی اجتماعی این مکان را برقرار می‌سازد می‌توان مورد توجه قرارداد: این فضا یک میدان پیاده‌روی و یکقطب سرگرمی است که توسط تئاتر، سینما و مکان‌های تفریحی

احاطه شده است. زندگی شبانه در این میدان با حضور کاربری‌های مختلط جریان دارد و با گردشگران و مردم محلی، به وسیله‌ی بازدید از کلوب‌ها و کافه‌های اطراف شلوغ می‌شود. همچنین در میانه میدان پارکی با فضای سبز همراه با فواردها و تندیس‌ها قرار دارد که خود عاملی مؤثر در جذب افراد مختلف و فراهم کردن مکانی برای تعاملات آن‌ها است. این میدان در سال ۱۹۸۳ طراحی شده و برای مردم یادآور خاطرات و برقراری حس مکان است. فراهم بودن دسترسی بصری و فیزیکی بدون مانع برای استفاده‌کنندگان از فضا و ایجاد سرگرمی‌های خیابانی، رویدادهای غیررسمی نظیر جشنواره‌ها و کنسرت‌های موسیقی در هوای آزاد، نمایش‌های خیابانی و ... همه این‌ها از عواملی هستند که این فضا را به یکی از زنده‌ترین مکان‌های عمومی در کل جهان تبدیل کرده است. در نمونه بررسی شده بعدی که در شهر پتسپورگ ایالت پنسیلوانیا واقع است عواملی که در زیر اشاره شده است را می‌توان مورد توجه قرارداد: میدان بازار<sup>۳</sup> به عنوان اولین منطقه تاریخی پتسپورگ در سال ۱۹۷۲ طراحی شد. این‌یکی از عواملی است که حس انعطاف‌پذیر بودن و هویت فضا را زنده نگه می‌دارد. برای افزایش پیاده مداری در این محدوده ترافیک خودروها به اطراف میدان منحرف شده است. ایجاد کاربری‌های مختلط مانند خرده‌فروشی‌ها، فضای اداری، کافه در فضای باز، رستوران نیوولئان، قدیمی‌ترین بار و رستوران پتسپورگ، شیرینی‌پزی‌ها، قهوه‌فروشی‌ها، بوتیک‌ها و لوازم جانبی، این میدان را ازجمله بازدیدکننده‌ترین مقاصد مرکز شهر کرده است. حضور قشرهای مختلف سنی استفاده‌کننده از فضا و نیز زندگی زنده شب همراه با رستوران‌ها، باشگاه‌ها و سالن‌ها، بر اهمیت نقش محیط می‌افزاید. این فضا به عنوان یک مرکز برای فعالیت‌های اجتماعی، در مرکز شهر پتسپورگ است. فراهم آوردن شرایط لازم برای استفاده افراد و توقف و مکث در فضا و گفتگو و برقراری تعاملات اجتماعی از دیگر مواردی است که می‌توان به آن اشاره کرد.

در این قسمت به بررسی مختصه از عوامل مؤثر در برقراری سرزنشگی اجتماعی فضاهای عمومی شهر بارسلون اسپانیا می‌پردازیم: در بارسلون که درواقع بهترین منبع الهام برای معماران، معماران منظر، برنامه ریزان شهری و سیاستمدارانی بوده است که با فضاهای عمومی مستقیماً سروکار دارند می‌توان عوامل ایجاد کیفیت موردنظر را مورد توجه قرارداد. استفاده از رستوران‌ها و نشیمن‌های عمومی بدنی سازی شده، ایجاد امنیت در فضا و فرسته‌هایی برای نشستن‌های رسمی و غیررسمی، کنترل رفت‌وآمد در جهت تأمین منافع عابران پیاده در این شهر و استفاده از نقاط برتر<sup>۴</sup> در طراحی مکان‌های نشستن همه از عوامل سکل‌دهنده سرزنشگی موردنظر است.

ازجمله نمونه‌های قابل بررسی دیگر، دو فضای شهری تغییر شکل یافته پتسدام پلاتز<sup>۵</sup> و مارزان<sup>۶</sup> در برلین است که می‌توان مدنظر قرارداد: در این مناطق ایجاد یک منطقه تجاری (دفاتر، خرده‌فروشی و فراغت) و همچنین ایجاد فضای قابل دسترس برای همه گروه‌های اجتماعی و سنی، فراهم کردن فضای بازی مناسب برای تمامی سنین و طراحی مکان‌هایی برای نشستن و استراحت، همچنین تلاش برای ایجاد رنگ، تنوع و سرزنشگی قابل توجه است. مردم محیط‌های رنگارنگ را ترجیح می‌دهند و برای تأکید بر اصل ایجاد رنگ و خوشی به زندگی مردم اضافه کردن رنگ واقعی به کالبد مصنوع، شیوه‌ای ساده اما مؤثر است. نمونه آن را می‌توان در آلبانی، وین، رو دو میدی در بروکسل، پاریس دید (شفتو، ۱۳۹۰). فضای عمومی شهری برای آنکه به سرزنشگی اجتماعی برسد، چنانکه در نمونه‌های فوق الذکر مشخص گردیده نیازمند برنامه‌ریزی توسط بخش عمومی یا خصوصی برای برگزاری رویدادهاست. بدیهی است که این رویدادها و کارکردها در هر زمینه‌ی اعتقادی-اجتماعی با دیگری متفاوت هستند. به عنوان مثال از عواملی که می‌تواند حضور افراد مختلف و ایجاد تعامل بین آن‌ها را باعث شود انجام سرگرمی‌هایی مثل خیمه‌شب‌بازی، کشتی پهلوانی، انجام مراسم تعزیه، زنجیرزنی و غیره است که بیشتر این موارد در فرهنگ ایرانی جای دارد در صورتی که در خارج از ایران ممکن است به گونه‌ای دیگر به این مهم دست یابند، مثلاً ایجاد کلوب‌ها و یا انجام رقص‌های محلی و برگزاری کنسرت‌های موسیقی در فضای شهری و غیره.

### یافته‌های پژوهش

عوامل مؤثر بر سرزنشگی اجتماعی از دیدگاه این پژوهش در سه دسته مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. هویت و سازگاری(انعطاف‌پذیری)، دسترسی و پیاده‌روی، کشش و جاذبه و تنوع.

### هویت و سازگاری(انعطاف‌پذیری)

- خاطره‌انگیزی فضا: حس مکان درواقع ایجاد ارتباطی درونی بین فرد و محیط است. درواقع انسان به ایجاد یک تقابل نسبی با محیط دست می‌زند، این فضا ریشه‌های ما(گذشته) را محترم می‌شمارد و به آن‌ها که هنوز به دنیا نیامده‌اند نیز احترام می‌گذارد. سالزانو هویت داشتن را یکی از معیارهای موردنیاز برای نیل به ایجاد محیطی سرزنشگه می‌داند. انجمن معماران ایالات متحده<sup>۷</sup> در مجموعه‌ای که تحت عنوان «سرزنشگی» در سال ۲۰۰۵ منتشر کرده است، هویت را یکی معیارهای عام سرزنشگی محیط دانسته است (دادپور، ۱۳۹۰). چارلز لاندزی نیز هویت را یکی از ۹ معیار مؤثر برای شناسایی یک محیط سرزنشگه می‌داند (لاندزی، ۲۰۰۰). مدنی پور نیز می‌گوید: فضای عمومی مکانی است که در آن می‌توانیم تجربه نسل‌های پیشین را نیز تجربه کنیم، بنابراین حضور در فضای مشترک می‌تواند راهی برای درک حضور در طول زمان نیز باشد (مدنی پور، ۱۳۸۹: ۱۹۴).

- فراهم کردن حس تعلق به جامعه، فرهنگ غالب منطقه و فضا: تعلق خاطر ملجاً و پناهگاهی است تا انسان را از تعلیق رهایی بخشد. هرقدر فضا با عادات الگوهای رفتاری وی همانگتر بوده، خاطره‌ها، انتظارات و آرزوهای وی را بیشتر پاسخ دهد، این فضا تعلق خاطر بیشتری را در او به وجود خواهد آورد. از عامل انسانی غافل نشویم، که حیات وزندگی فرد در میان جمع بودن است. هرچه فضا سرزنده‌تر و پر جنب و جوش تر باشد، به همنگی وی با جماعت یاری رسانده، "من" خود را به "ما"ی جمع قرین تر خواهد دید (پاکزاد، ۱۴۸۹: ۱۳۸۹).

- ایجاد فضا به‌گونه‌ای که حواس پنج‌گانه انسان را برانگیزد: بخش عظیمی از شناخت ما از طریق حواس به دست می‌آید. در ادراک فضا هرچه اندام‌های حسی بیشتری به کار گرفته شود، فضا از جذابیت بیشتری برخوردار می‌گردد. فضاهایی که علاوه بر حس بینایی، حواس شنیداری، بویایی، لامسه، تعادل و جهت‌یابی را تحریک می‌کند تأثیر بیشتری بر انسان دارند و در جذب افراد برای استفاده از محیط موفق‌تر عمل می‌کنند.

- استفاده قشرهای متنوع کاربران از محیط (قومی، نژادی، فرهنگی، سنی، جنسی و ...): پاسخگویی به نیازهای مردم و تطبیق فعالیت‌هایشان یکی از اهداف اصلی فضاهای عمومی موفق است. محیط عادلانه محیطی است که می‌تواند بین همه بخش‌های جامعه به اشتراک گذاشته شود بدون کاهش رفاه از دیگران. درواقع یک فضای دموکراتیک فضایی است که همه در آن سهیم هستند. این مورد را آقای گلکار از شاخص‌های شناسایی محیط‌های سرزند می‌داند (گلکار، ۱۳۷۸).

- رعایت مقیاس انسانی: محیط‌های شهری برای انسان‌هاست، با این حال، این موضوع هنگام قدم زدن در اغلب شهرها و محیط‌های شهری، مشهود نیست. محیط انسانی آرامش‌بخش، محیطی است مرتبط با مقیاس انسان پیاده، نه خودروهای شتاب‌زده. باید ارتباطی مناسب و منطقی بین فضا و فرم و فعالیت‌های مردم وجود داشته باشد. سر زنده‌بودن یک فضا فقط نباید از نظر بصری باعث جلب‌توجه شود بلکه باید درخور شخصیت و عزت انسانی باشد. یان گل رعایت مقیاس انسانی را یکی از عوامل ایجاد سرزندگی در سطح خرد می‌داند (گل، ۱۳۸۷). همچنین در این رابطه پامیر می‌گوید: اندازه یک فضای عمومی موفق باید به‌گونه‌ای باشد که گنجایش تفریحات جمعی و رویدادها را داشته باشد ولی نه آن قدر بزرگ که محصوریت فضا از بین برود. (رضوانی و خستو، ۱۳۸۹: ۳).

### دسترسی و پیاده‌روی

- ایجاد زیرساخت‌هایی برای حرکت پیاده: پنهان کردن مدرنیته و ماشین و آشکار کردن سنت و پیاده راه‌ها عاملی اساسی برای انسان‌گرایی شکل دادن فضاهای عمومی شهری است. ایجاد فضاهای پیاده، افزایش حضور شهریوندان و ایجاد ارتباطات انسان‌ها و برقراری تعاملات اجتماعی و درواقع پایداری اجتماعی را به همراه دارد. در این رابطه یان گل می‌گوید عبور و مرور آهسته یعنی شهرهای زنده. درست برخلاف آنچه در شهرهای سواره محور روی می‌دهد. جایی که سرعت حرکت به صورت خودکار سطح فعالیت را کاهش می‌دهد (گل، ۱۳۸۷: ۷۱). پاکزاد نیز در کتاب راهنمای طراحی فضای شهری به نقش پیاده راه در ایجاد سرزندگی و افزایش حضور و استفاده مردم از فضا اشاره کرده است (پاکزاد، ۱۳۸۴). بارتن نیز افزایش جریان‌های پیاده و تأمین شبکه‌های حمل و نقل عمومی را برای ایجاد سرزندگی مهم می‌داند (دادپور، ۱۳۹۰).

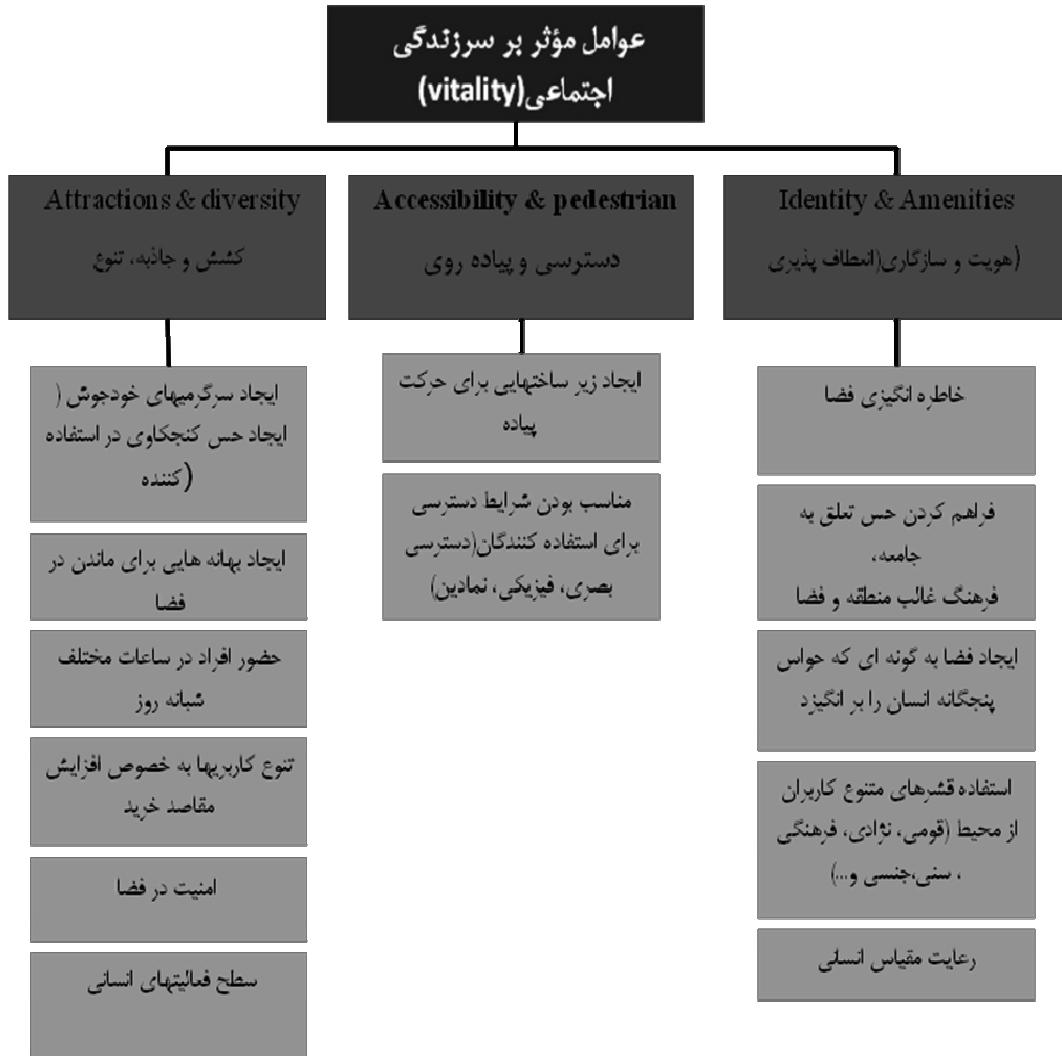
- مناسب بودن شرایط دسترسی برای استفاده کنندگان: سهولت دسترسی و ایجاد نفوذپذیری به صورت خوانا با استفاده از عناصر مختلفی همچون پله، المان، عناصر طبیعی مانند درختان و گیاهان و همچنین توجه به دسترسی درجه‌یک و دو در اطراف فضای عمومی از اهمیت بالایی برخوردار است. تأمین دو نوع دسترسی برای استفاده کنندگان که شامل دسترسی بصری که به مردم اجازه می‌دهد قبل از اینکه به فضا داخل شوند به آن دید داشته باشدند و دسترسی فیزیکی است که اجازه می‌دهد مردم به راحتی وارد آن فضا شوند و درواقع مردم را به داخل دعوت می‌کند که بتوانند از آن فضا استفاده کنند، از عوامل مؤثر در ایجاد جذب مردم و سرزندگی کردن فضا است (جلال الدینی و اکتای، ۱۴۱۱: ۲۰).

### کشش و جاذبه و تنوع

- ایجاد سرگرمی‌های خودجوش (ایجاد حس کنجکاوی در استفاده کننده): اتفاقات منحصر به فرد و خاص از جمله سرگرمی‌های خودجوش خیابان‌ها و برگزاری مراسمات و آیین‌ها و ...، که این نمایش‌های خیابانی تعاملات و گفتمان را در بین شهریوندان ترویج می‌دهد، به صورتی که گفتمان از تک‌گویی (مونولوگ) به دیالوگ (گفتمان) تبدیل می‌شود. همچنین سبب ایجاد این‌همانی می‌شود و درواقع این فرایند موجبات پایداری عاطفی را در عناصر شهری ایجاد خواهد کرد که خود سبب ایجاد سرزندگی اجتماعی می‌شود.

- امنیت در فضا: مهم‌ترین عامل برای فضای عمومی استفاده و تغذیه از امنیت است. درجه‌ی آسایش را به نحوی فراهم می‌سازد که به بدنی جنبه‌های پایداری آسیبی نرساند نه آن طور باشد که سبب نفر جنبه‌های پایداری شود (حکومت نظامی) و نه آن طور که نقش این جنبه‌ها را به گونه‌ای چشم‌گیر کند که خودشان باعث نفر نقش خودشان شوند. در این زمینه جیکوبز می‌گوید: حس اطمینان و امنیت، پیش‌نیازی اساسی برای طراحی محیط‌هایی سرزنش است(جیکوبز، ۱۹۶۱). در راهنمای مکان‌های عمومی برای مردم در سال ۲۰۰۷، امنیت از مواردی است که برای کیفیت سرزندگی یک مکان در فضاهای شهری موفق باید در نظر گرفته شود. کوین لینچ نیز اینمی را یکی از بخش‌های سرزندگی به حساب می‌آورد، چارلز لاندری هم اینمی و امنیت را یکی از ۹ معیاری می‌داند که لازمه ایجاد محیطی سرزنش است(لاندری، ۲۰۰۰).
- سطح فعالیت‌های انسانی: بروز فعالیت‌های مختلف افراد در فضاهای عمومی شهری را می‌توان از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرارداد. اینکه فعالیت‌ها در چه زمان و مکانی رخ می‌دهند و طول مدت انجام آن فعالیت چه مقدار است و یا تعداد دفعاتی که آن فعالیت (فردی یا گروهی) انجام می‌شود و همچنین میزان انجام فعالیت در میان افراد به چه میزان رواج داشته باشد همه این‌ها می‌توانند عواملی باشند که در سر زندگی‌بودن یک فضا از نظر اجتماعی مؤثر واقع شوند. همه مسائلی که گفته شد می‌توانند در بروز فعالیت‌های غیرفعال با محیط و یا فعالیت‌هایی که به صورت فعالانه با محیط درگیر می‌شوند سنجیده شوند. یان گل در کتاب زندگی در فضای میان ساختمان‌ها به مسئله تعداد و مدت زمان وقایع و اثر آن برافزایش سطح فعالیت و زندگانی شدن محیط اشاره کرده است(گل، ۱۳۸۷).
- ایجاد بهانه‌هایی برای ماندن در فضا: فضاهایی که شرایطی برای توقف و ایستادن برای گفتگو باکسی و یا ایستادن برای مدتی و یا محل‌هایی برای نشستن و استراحت و ماندن در فضا را برای استفاده کنندگان فراهم می‌آورد فضاهایی سرزنش هستند که امکان برقراری ارتباطات اجتماعی انسان‌ها را برآورده می‌کنند. یان گل یک مکان سرزنش را جایی می‌داند که مردم آن را برای درنگ، ماندن و ملاقات انتخاب می‌کنند، به جای اینکه بخواهند سریع از آن عبور کنند. ویلیام وايت نیز تأمين امکانات هم برای نشستن، هم به صورت جمعی (مانند پله‌ها) و هم به صورت جدا جدا (مانند نیمکت‌ها) و تأمين نیمکت‌های غیرقابل برای نشستن، و افزایش فرصت‌های انتخاب را از عوامل ایجاد سرزندگی می‌داند (دادپور، ۱۳۹۰:۳). جان لنگ نیز در کتاب آفرینش نظریه معماری که در سال ۱۹۸۷ منتشرشده، می‌گوید: مکان‌های اجتماع مردمی، آن‌هایی هستند که فضای راحت نشستن، نور خوب و ملاقات با افراد دیگر را امکان‌پذیر سازند(لنگ، ۱۳۸۳). در مدیریت فضاهای عمومی، کارولین و همکاران (۲۰۰۷) استدلال می‌کند که مردم تمایل به ماندن طولانی در فضاهای عمومی که ارائه منافع و یا درجه‌ای از راحتی را دارا هستند، دارند (جلال الدینی و اکتائی، ۲۰۱۱:۱۱).
- حضور افراد در ساعات مختلف شب‌های روز: برای اینکه یک فضای شهری کیفیت همیشگی خود را دارا باشد باید در طول شب و روز کارا باشد و بتواند انسان‌ها را در همه اوقات به آنجا بکشاند. در این مورد آقای پاکزاد می‌گوید: استفاده شب‌های روزی از یک فضا نه فقط آن را مستهلك نمی‌نماید، بلکه حضور و فعالیت مستمر شهروندان به آن اهمیتی می‌بخشد، که چه مردم و چه مدیریت شهری در حفظ و نگهداری آن کوشاتر می‌گردند(پاکزاد، ۱۳۸۵:۱۴۶) مونتگمری نیز الگوی ساعت‌کار و بهخصوص وجود فعالیت‌های پرتحرک هنگام غروب و شب‌های روزی می‌داند (کارمونا و دیگران، ۲۰۰۶).
- تنوع کاربری‌ها بهخصوص افزایش مقاصد خرید: از ضروری‌ترین مسائل مطرح در فضای عمومی شهری وجود کاربری‌های مختلف است. پیاده کردن استراتژی‌های برنامه‌ریزی خردمندوشی، نیاز یک مرکز شهر پر جنبه‌وجوش و جزء جدایی‌ناپذیر از زندگی شهری است(بالساز، ۲۰۰۴). جیکوبز در این زمینه می‌گوید: منطقه و هر تعداد از بخش‌های درونی ممکن آن باید در خدمت بیش از یک و ترجیحاً بیش از دو کارکرد اصلی باشند(جیکوبز، ۱۹۶۱). چارلز لاندری نیز به سرزندگی اقتصادی در جهت ایجاد سرزندگی اجتماعی توجه کرده است(لاندری، ۲۰۰۰). شیلیر برای سرزنش سازی فضاهای شهر، اختلاط کاربری‌ها با تأکید بر کاربری تجاری را پیشنهاد می‌کند. بارتون و دیگران نیز وجود تجاری‌های خرد و جبهه‌های جلویی فعال به هم‌بیوسته مغازه‌ها و ایجاد اختلاط کاربری‌ها و افزایش تنوع تجاری‌ها و کاربری‌های غیرتجاری را از معیارهای لازم سرزندگی فضای شهری برمی‌شمرد (دادپور، ۱۳۹۰:۳).

شکل ۲: مدل تحلیلی پژوهش



### روش‌شناسی تحقیق

با توجه به اینکه عوامل موردنیستجوش در مطالعه حاضر از نوع کیفی و کمی هستند باید به توصیف وضعیت متغیرها و سپس تحلیل آن‌ها پرداخت. از این‌رو تحقیق حاضر از نوع توصیفی و تحلیلی خواهد بود. در تمامی تحقیقات علمی، روش کتابخانه‌ای مورداستفاده قرار می‌گیرد، اما در بعضی از آن‌ها بخشی از فرایند تحقیق از این‌روش استفاده می‌شود. در پژوهش حاضر بخشی از تحقیق بهصورت کتابخانه‌ای و اینترنتی بوده و درنهایت تلاش شده تا با ارائه مدلی جامع منتج از مجموعه‌ای گسترده از مطالعات، عواملی که زمینه‌های تحقق سرزندگی اجتماعی را در فضاهای عمومی شهری پدید می‌آورند تبیین گردد. سپس با استفاده از پرسشنامه از پیش تدوین شده و از طریق مشاهدات منظم و مطالعات میدانی و استفاده از جدول SWOT به تحلیل مؤلفه‌های موردمطالعه پرداخته است. برای تبیین حجم نمونه‌ها از میان افراد مختلف (استفاده کنندگان هر روزه و بازدیدکنندگان (مشتری‌ها) به جمع‌آوری آمار پرداخته است.

### حدوده‌ی موردمطالعه

پارکینگ شهرداری در منطقه ۴ شهر کرمانشاه واقع گردیده و در نزدیکی مرکز شهر، در بین دو خیابان اصلی و تجاری شهر یعنی خیابان مدرس و جوانشیر قرارگرفته است. محدوده‌ی موردمطالعه از شمال به خیابان مطهری، از غرب به خیابان جوانشیر و پارک شیرین، از جنوب به خیابان دارابی و از شرق به خیابان مدرس محدود می‌گردد. محدوده موردنظر دارای نقش عبوری، به علت قرارگیری بین دو خیابان ذکر شده و ارتباط‌دهنده این دو خیابان و همچنین مکانی برای پارک ماشین‌ها به علت عملکرد فعلی آن و به دلیل قرارگرفتن مطبها و کلینیک‌های پزشکی و همچنین داروخانه‌ها و فروشگاه‌های وسایل پزشکی و مراکز اداری مختلف در محدوده، دارای نقش خدماتی و تا حدودی اقتصادی است.

شکل ۴: تصویر هوایی پارکینگ شهرداری

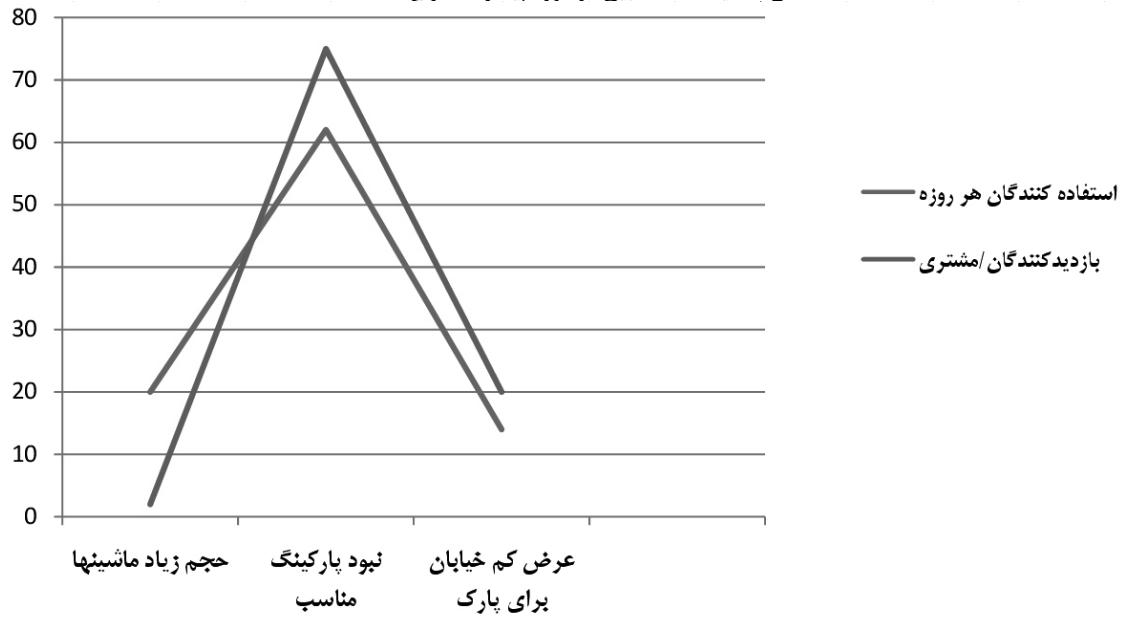


شکل ۳: موقعیت محدوده‌ی پارکینگ شهرداری در شهر کرمانشاه

### بررسی شاخصه‌های پیشنهادی در محدوده مورد مطالعه ارزیابی نظر مخاطبین در مورد وضعیت ترافیکی

از مشکلات اساسی محدوده میزان ترافیک بالا به خصوص در ساعت شلوغی محیط و کمبود فضای پارکینگ است. در این قسمت علت به وجود آمدن ترافیک و بهترین راهکار برای به حداقل رساندن آن، به صورت سه آیتم از جامعه آماری، مورد سنجش و مطالعه قرار گرفته و نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها، در نمودارهای ذیل ارائه گردیده است.

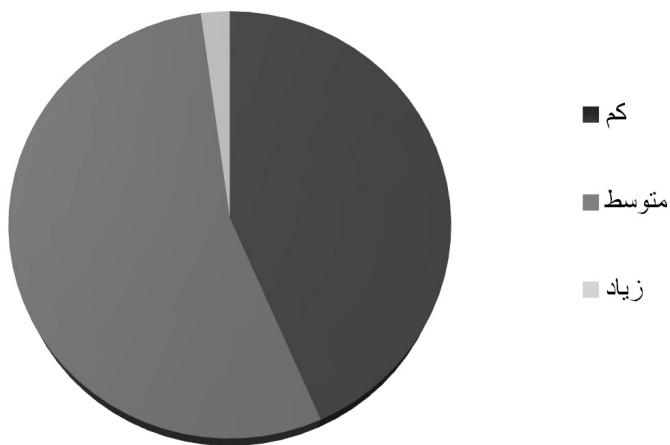
شکل ۵: دیدگاه مخاطبین در مورد پیشنهادها رفع مشکلات



### بررسی وضعیت امنیت

از جمله عواملی که در میزان حضور پذیری افراد و سرزنشگی محیط می‌تواند مؤثر واقع گردد، امنیت است، که دامنه‌ای برای سهولت تعاملات و زندگی در فضای شهری را برای شهروندان ایجاد می‌کند. حس اطمینان و امنیت، پیش‌نیازی اساسی برای طراحی محیط‌های سرزنده است. میزان کیفیت فضاهای دنج و فاقد اشراف، شامل زمین‌های خالی و اینیه مخربه و در حال ساخت می‌شود. عدم نورپردازی مناسب در محدوده، خفقان فضایی را در بافت شهری در طول ساعات شب ایجاد می‌کند. میانگین میزان کیفیت محیط از نظر امنیت در جایگاه متوسطی قرار دارد. در ساعت‌های تاریکی هوا این میزان کمتر می‌شود.

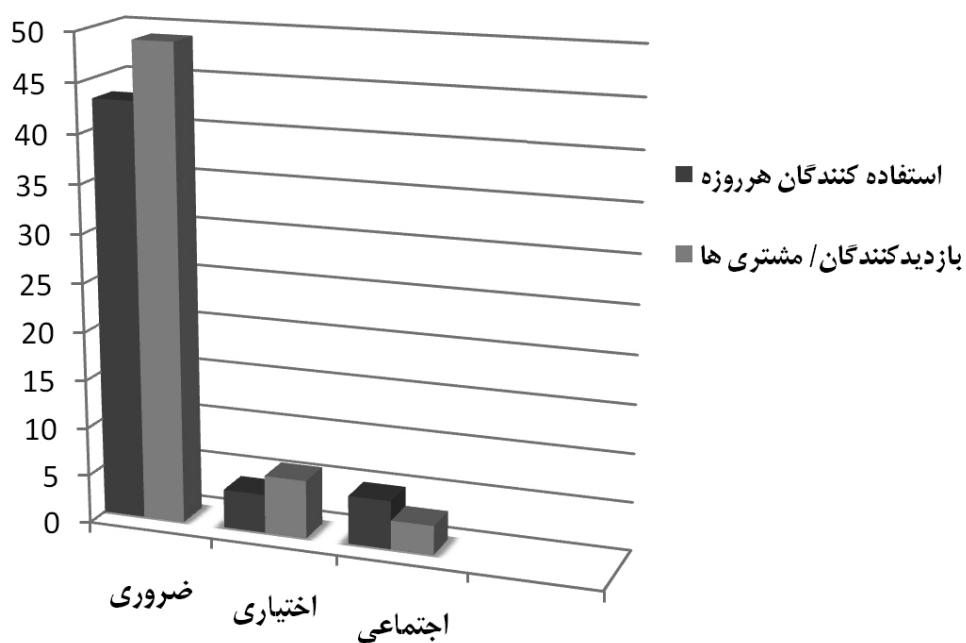
شکل ۶: میزان امنیت محیط از نظر مخاطبین



#### سطح فعالیت‌های انسانی

بروز فعالیت‌های مختلف افراد در فضاهای عمومی شهری عامل ضروری سر زنده‌بودن فضا از لحاظ اجتماعی است. با توجه به نزدیکی این محدوده به مرکز شهر و وجود مراکز مختلف خدماتی (درمانی، اداری) حضور قابل توجهی از شهروندان را در طول ساعات روز شاهد هستیم. هرچند در ساعات غیر کاری و روزهای تعطیل حضور مردم به طور قابل توجهی کاهش می‌یابد. در این قسمت انواع فعالیت‌ها را با توجه به تقسیم‌بندی یان گل موربررسی قرار داده‌ایم، این دسته‌بندی مشخص می‌کند که محیط بیشتر جوابگوی کدام دسته از فعالیت‌هاست. چنان‌که مشاهده می‌شود غالب فعالیت‌هایی که در محیط صورت می‌گیرد فعالیت‌های ضروری بوده، که خود گویای کمبود امکانات و کاربری‌های محیط برای انجام دیگر فعالیت‌ها (اختیاری و اجتماعی) است.

شکل ۷: میزان فعالیت‌های مختلف انسانی



#### ارزیابی نظر مخاطبین در رابطه با تجهیزات محیط

با توجه به بحث قبل، بیشترین فعالیت‌های صورت گرفته در محیط، فعالیت‌های ضروری است و یکی از علل آن کمبود امکانات محیط و درواقع وجود بهانه‌هایی برای ماندن در فضاست. فقدان صندلی و نیمکت و... برای نشستن و استراحت، عدم وجود لبه‌ها و یا شرایط مناسبی برای ایستادن، صحبت کردن و یا نظاره‌گر بودن، همچنین عدم وجود امکانات مناسب برای دستفروشان و... با ارزیابی نظرات، ۹۵ درصد مخاطبین محیط را فاقد امکانات می‌دانند.

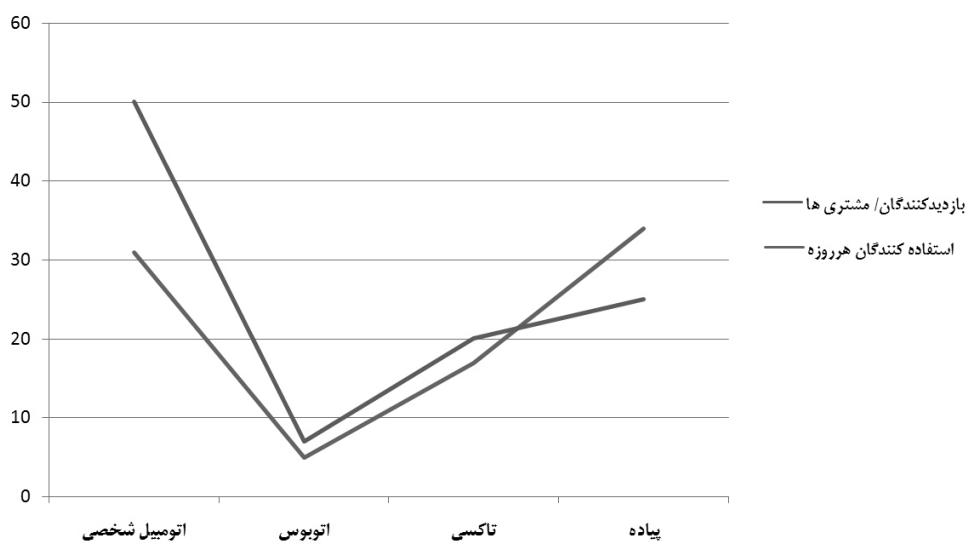
شکل ۸: امکانات محیط



### ارزیابی نحوه دسترسی مخاطبین

با توجه به نمودار، بیشترین میزان استفاده کاربران برای دسترسی به محیط توسط وسیله شخصی و همچنین پیاده روی است. ۳۸ درصد از استفاده کنندگان هر روزه از اتومبیل شخصی و ۴۲ درصد آنها به صورت پیاده و بقیه نیز به وسیله تاکسی و یا اتوبوس به محیط دسترسی پیدا می‌کنند. همچنین ۵۱ درصد از مشتری‌ها از اتومبیل شخصی و ۲۷ درصد آنها به صورت پیاده و ۱۸ درصد به وسیله تاکسی به محیط دسترسی پیدا می‌کنند. که درواقع خود گویای نیاز محیط، به ایجاد کاربری‌های لازم است و با توجه به نموداری که در قسمت وضعیت ترافیکی عنوان کردیم، بیشترین نیازی که مخاطبین برای رفع مشکلات ترافیکی احساس می‌کنند فراهم کردن شرایط پیاده روی و ایجاد پارکینگ است. همچنین می‌توان در طراحی‌های آینده مسیرهایی را برای عبور وسائل نقلیه عمومی (اتوبوس) در هم‌جواری محدوده پیاده در نظر گرفت.

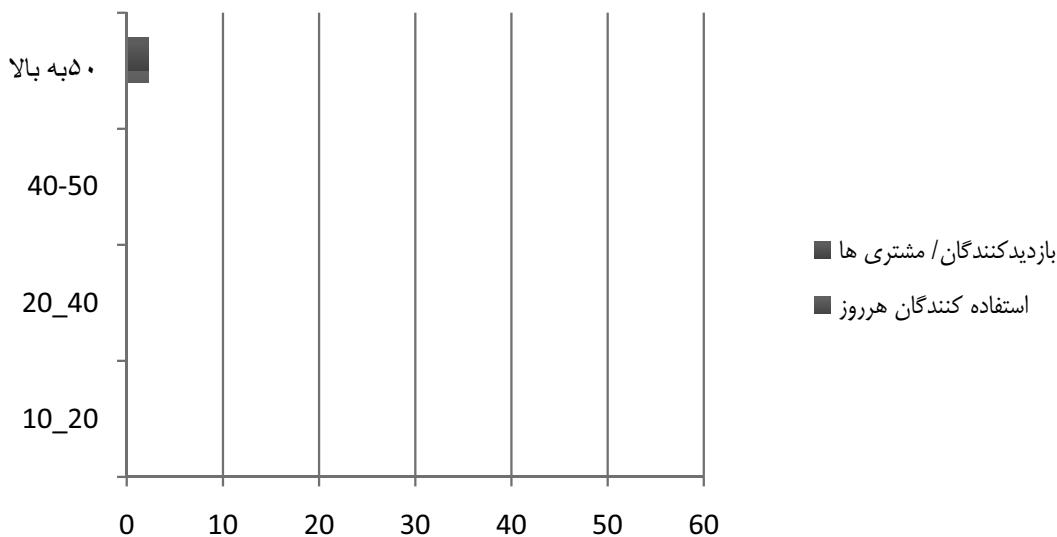
شکل ۹: نحوه دسترسی مخاطبین



### میزان اقسام مختلف استفاده کننده از محیط

ارزشمند بودن یک فضا را می‌توان با توجه به میزان استفاده اقسام مختلف از آن سنجید. برای این منظور میزان گروه‌های مختلف سنی استفاده کننده از فضا را در ساعات و روزهای مختلف مورد بررسی قراردادیم. با توجه به کاربری غالب، محیط مورد استفاده همه گروه‌های سنی و اقسام قرار می‌گیرد. اما بخش عمده کاربران هر روزه و بازدیدکنندگان را گروه‌های ۴۰-۲۰ سال تشکیل می‌دهند. میزان استفاده افراد باسن بالاتر از ۴۰ سال و پایین‌تر از ۲۰ سال به تدریج کاهش می‌یابد که این مسئله مستقیماً باکیفیت محیط در ارتباط است، از آن جمله می‌توان میزان دسترسی، میزان کاربری‌ها و میلمان... را در این خصوص مؤثر دانست.

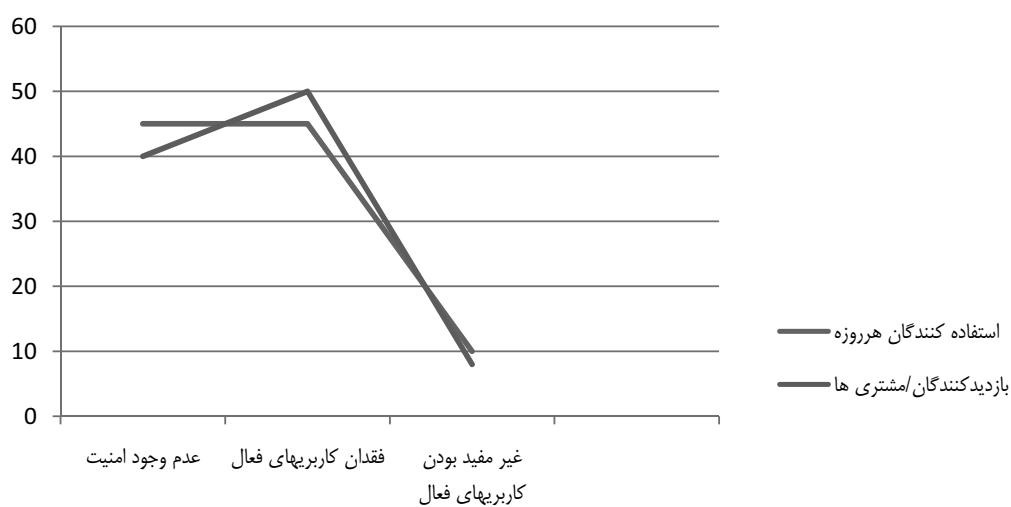
شکل ۱۰: میزان اقشار مختلف استفاده‌کننده از محیط



#### بررسی میزان حضور افراد در ساعت مختلف شبانه‌روز

فضاهای شهری که منشأ زندگی جمعی هستند برای اینکه بتوانند پایدار و سرزنش عمل کنند باید در طول شبانه‌روز فعال باشند. در بررسی صورت گرفته در ماه‌های مختلف سال حدوداً ۹ ساعت شب به بعد میزان استفاده مردم از محیط کاهش می‌یابد، که علت آن از دیدگاه کاربران همیشگی و بازدیدکنندگان در نمودار مورد ارزیابی قرار گرفته است. ۶/۹۵ درصد از مخاطبین ساعت ۸-۴ عصر را بیشترین ساعات رفت و آمد عابران می‌دانند.

شکل ۱۱: علت کاهش استفاده از محیط در ساعت‌های تاریکی هوا



شکل ۱۲: میزان استفاده از محیط در ساعت ۹ شب در فروردین ماه



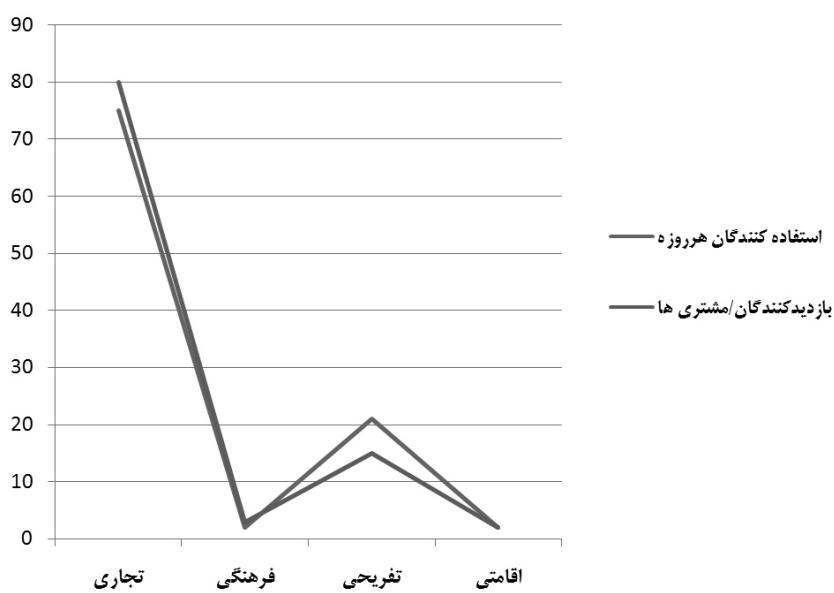
### بررسی میزان خاطره‌انگیزی محیط

با توجه به نقش عبوری غالب محور و ضعف نقش اجتماعی آن، برقراری ارتباط ذهنی با فضا در این محدوده بسیار ضعیف است. ارزیابی نظرات استفاده‌کنندگان هر روزه و بازدیدکنندگان نیز گویای همین موضوع است. اکثر مخاطبین، محیط را فاقد حس مکان می‌دانند. عده‌ی محدودی به این مورداشارة داشتند که در این محدوده در سال‌های قبیم بازارهای هفتگی برقرار می‌شده و مردمی نیز به‌واسطه‌ی استفاده از پارک شیرین از این فضای گذر می‌کردند، که به صورت خاطره در اذهان باقی است. همچنین وجود چند خانه قدیمی متعلق به دوره قاجاریه در بافت، که همه این موارد می‌توانند نقطه‌ی عطفی برای طراحی‌های آینده و ایجاد حس مکان در این بستر مدنظر قرار گیرند.

### میزان تنوع کاربری‌ها

وجود کاربری‌های متعدد از الزامات ضروری فضاهای عمومی است. وقتی فضایی به یک نوع کاربری خاص اختصاص داشته باشد قطعاً عده‌ی محدودی را به سمت خود جذب می‌کند به همین دلیل و برای رسیدن و دست یافتن به فضای عمومی باکیفیت و سرزنش، ایجاد کاربری‌های مختلط به‌خصوص فراهم کردن شرایط برای ایجاد انواع کاربری‌های تجاری یک الزام است. کاربری غالب محدوده‌ی موردمطالعه خدماتی-درمانی است و نیازمند ایجاد کاربری‌های دیگری است که پاسخگوی نیازهای مردم باشند. در نمودار میزان بیشترین خواسته مخاطبین به کاربری موردنیاز برای این محدوده، مشخص شده است.

شکل ۱۴: میزان کاربری‌های موردنیاز از نظر مخاطبین



### نتیجه‌گیری

درک ارتباط صحیح بین انسان با محیط و انسان با اجتماع، نقشی اساسی در تجزیه و تحلیل محیط شهری و تعیین خط‌مشی‌ها بازی می‌کند. شناسایی و فراهم آوردن فضایی با خصوصیات یک فضای عمومی باکیفیت نیازمند بررسی در تعاملات و ساختارهای ارتباطی افراد و جامعه

است. در این پژوهش سعی شد به بررسی و شناسایی جنبه‌های مختلف سرزندگی اجتماعی در فضاهای عمومی پرداخته شود. برگ خردیدهایی که در ایجاد سرزندگی اجتماعی مؤثرند، عواملی هستند که باید در لایه‌های چندوجهی به آن‌ها توجه شود و از طریق شاخه‌های مختلف مدیریت شهری آن‌ها را موردنظر قرارداد، برای این منظور درنهایت به سیزده عامل اساسی که قابل تفکیک‌اند به سه حوزه که در بخش‌های مختلف برنامه‌ریزی شهری، مدیریتی و معماری و شهرسازی می‌گنجند، رسیدیم. با بررسی‌ها صورت گرفته و با توجه به نتایج نمودارها در مباحث مختلف در محدوده‌ی مورد مطالعه، محیط تا حدودی زنده است اما عوامل لازمه یک محیط باکیفیت سرزندگی را دارا نیست. محدوده‌ی بافت پتانسیل‌های خوبی را برای سرزندگی کردن و تزریق عوامل لازمه و همچنین اصلاح نقاط ضعف و تهدید دارد. در یافته‌های حاصل از پرسشنامه نیاز به ایجاد پارکینگ و رفع مشکلات بین سواره و پیاده بهشدت احساس می‌شود. ارتباط و برخوردهای متوالی در این بستر وجود دارد اما ارتباطات موجود با درجاتی از فاصله ذهنی و اجتماعی بین افراد برقرار است. تمایل به ناپایداری، ناکارآمدی یا اتفاقی بودن در این روابط دیده می‌شود و نهایتاً موجب تضعیف پیوندهای اجتماعی می‌گردد. برقراری و شکل گرفتن شاخصه‌های به دست آمده در محیط، می‌تواند تلاشی مثبت در جهت کاهش مونولوگ(تک‌گویی) و رسیدن به دیالوگ(گفتمان) باشد.

## فهرست مراجع

۱. پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۹)، مبانی نظری و فرایند طراحی شهری ، تهران، انتشارات شهیدی.
۲. پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۴)، راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران. تهران، شرکت طرح و نشر پیام سیما.
۳. خستو، مریم و سعیدی رضوانی، نوید(۱۳۸۹)، عوامل مؤثر بر سرزندگی فضاهای شهری، هویت شهر، شماره ۶
۴. دادپور، سارا(۱۳۹۰)، سرزندگی فضاهای شهری، مطالعه موردنی: بخشی از خیابان ولی عصر تهران، شهر زندگی زیبایی، شماره ۲
۵. قربانی، رسول و جام کسری، محمد (۱۳۸۹)، جنبش پیاده گسترشی، رویکردی نو در احیاء مراکز شهری؛ مورد مطالعه پیاده راه تربیت تبریز، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، شماره ۶
۶. گلگل، یان (۱۳۷۸)، زندگی در فضای میان ساختمان‌ها، ت: شیما شستی، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی تهران.
۷. گل، یان(۱۳۸۹)، فضاهای عمومی وزندگی جمعی. ت: علی غفاری، صادق سهیلی پور، تهران، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی .۲
۸. گلکار، کورش (۱۳۸۶)، مفهوم کیفیت سرزندگی در طراحی شهری، تهران، صفحه، شماره ۴۴.
۹. لنگ، جان(۱۳۸۳)، آفرینش نظریه معماری، ت: علیرضا عینی فر، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۰. مدنی پور، علی(۱۳۸۷)، فضاهای عمومی و خصوصی شهر. تهران، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری شهرداری تهران.
۱۱. منتظرالحجہ، محمود و محمد زاده، غزال (۱۳۹۰)، تجارت پیاده راهسازی در ایران، نشریه شهر زندگی زیبایی، سازمان زیباسازی شهر تهران، شماره ۲.
۱۲. هنری، شفتو(۱۳۹۰)، فضاهای شهری دوستانه. ترجمه سیامک پناهی، آرمان کیانیان، ارومیه، انتشارات ارومیه‌ادیبان.

13. Carmona, M.and Heath,T and .Oc,T. and Tiesdell,S. (2006). *Public Place – Urban Spaces*, London, Architectural Press.
14. Jacobs, J. (1961). *The death and lifeof great American cities*, New York, Vintage Press.
15. Cowan, R. (2005). *The Dictionary of great American cities*, New York, Vintage Press.
16. Landry, Charles. (2000). Urban Vitality: A New Source of Urban Competitiveness, *Prince ClausFund Journal*, ARCHIS issue 'Urban Vitality / Urban Heroes'
17. Lynch, P. (1960). *The image of the city*, MIT press, Cambrige.
18. Paumier, C.Y. (2007). *CREATING A Vibrant City Center*, Washington, (ULI) Urban Land Institute,
19. Schiller,R. (1994). Vitality and Viability: challenge to the Town Center, *International Journal of Retail & Distribution Management*.
20. Timmer, v.and Seymoat,N. *The Livable City – The World Urban Forum 2006* ,Vancouver Working Group Discussion Paper, 2005.
21. Carlos J.L.Balsas. (2004). measuring the livability of an urban center:an exploratory study of key performance indicators ,carfax publishing.

22. Jalaladdini, Siavash & Oktay, Derya. (2011). Urban Public Spaces and Vitality: A Socio-Spatial Analysis in the Streets of Cypriot Towns, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 35 ( 2012 ) 664 – 674.
23. Mitchell, D. (1996). *Introduction: Public space and the city*, Urban Geography, Vol 17, No.2.
24. <http://www.downtownpittsburgh.com/play/market-square>
- 25.<http://www.westminster.gov.uk/services/environment/planning/conservationlistedbuilding>s/areaprofiles /leicestersquare/
26. <http://www.aviewoncities.com/london/leicestersquare.htm>